

Sürdürülebilir Kalkınma Açısından Ekonomik Özgürlüğün Önemi: Panel Veri Analizi

Taner GÜNEY

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Karaman

Özet

Ekonomik özgürlük kaynakların etkin kullanımına yol açtığı için sürdürülebilir kalkınma ile yakından ilgilidir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı ekonomik özgürlüğün sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisini analiz etmektir. Bu amaçla Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkeler için, 1990-2014 dönemini kapsayan veriler kullanılarak, Genelleştirilmiş En Küçük Kareler tahminleri elde edilmiştir. Elde edilen tahmin sonuçlarına göre söz konusu ülkelerde ekonomik özgürlük sürdürülebilir kalkınma üzerinde pozitif yönlü bir etkiye sahiptir. Buna göre Türkiye ve AB üyesi ülkelerde ekonomik özgürlük düzeyinin yükselmesi sürdürülebilir kalkınma düzeyinin de yükselmesine neden olmaktadır. Ekonomik özgürlük değişkeninin alt dallarından biri olan hukuksal yapı ise, sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisi en yüksek olan ekonomik özgürlük alt dalıdır. Diğer yandan söz konusu ülkelerde, kamunun hesap verebilirlik düzeyi sürdürülebilir kalkınmayı pozitif yönlü etkiliyorken, ülkelerdeki dini inanışın çeşitliliği sürdürülebilir kalkınmayı negatif yönlü etkilemektedir.

Anahtar Kelime: Ekonomik Özgürlük, Sürdürülebilir Kalkınma, Panel Veri

Importance of Economic Freedom In Terms Of Sustainable Development: Panel Data Analysis

Abstract

As economic freedom enables the effective utilization of resources, it is closely related to sustainable development. Therefore, the objective of this study is to analyze the effect of economic freedom on sustainable development. For this purpose, the data pertaining to the period between 1990 and 2014 were used to obtain Generalized Least Square estimations for Turkey and European Union (EU) member states. According to the estimations obtained for these countries, economic freedom has a positive effect on sustainable development. Accordingly, an increase in economic freedom in Turkey and EU member states also leads to an increase in the level of sustainable development. Legal structure, which is one of the sub-branches of the economic freedom variable, is the economic freedom sub-branch that has the most effect on sustainable development. On the other hand, while the public accountability level in such countries has a positive effect on sustainable development, the variety of religious beliefs in said countries has a negative effect on sustainable development.

Key Words: Economic Freedom, Sustainable Development, Panel Data

1. Giriş

Adam Smith'ten bu yana birçok kere tanımlanma girişiminde bulunulan ekonomik özgürlük kavramı, literatürde oldukça farklı biçimlerde tanımlanmaktadır (Dursun, 2002: 2). Örneğin Gwartney vd. (1992: 153)'e göre ekonomik özgürlük insanların var olmasından beri varlığını sürdüren ve bireylerin herhangi bir güç, hile veya çalma girişimi olmaksızın edindiği mülklerini diğer bireylerden saldırısından koruyabilmesidir. Beach ve Miles (2005: 58)'e göre mal ve hizmetlerin üretimi, dağıtımı ve tüketimi sürecinde devletin herhangi bir kısıtlama ve yönlendirmeye başvurmasına ekonomik özgürlük denmektedir. Böylece ekonomik özgürlük sayesinde kapitalist sistemde bireysel özgürlük düzeyi istenilen düzeye yükselmiş olmaktadır. Ekonomik özgürlüğü en geniş manada tanımlayan Miller ve Kim (2011:19)'e göre ise ekonomik özgürlük, bireylerin kendi istedikleri biçimde olmak kaydıyla, ekonomik olarak özgür olan bir toplumda çalışma, üretme, tüketme ve üretim için yatırım yapma kararlarında bireylerin özgür olması ve bu özgürlüğün devlet tarafından güvence altına alınmasıdır.

Ekonomik özgürlük farklı biçimlerde tanımlansa da ekonomik özgürlük kavramının birkaç önemli unsuru içermesi gerektiği konusunda literatürde bir uzlaşmanın olduğu söylenebilir. Bireylerin mal ve hizmet değişiminde devlet kontrolünün olmaması, ülke içinde veya dışında mal

ve hizmet değişiminin gönüllülük usulüne göre işlemesi, bireylerin tercihlerinde ve mülkiyet haklarında devlet güvencesinin olması gibi faktörler bu unsurlar arasında sayılabilir (Hanke ve Walters, 1997; Gwartney ve Lawson, 2005). Bu unsurların her biri ekonomik özgürlük ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin önemini ortaya koyar niteliktedir. Çünkü özellikle neoklasik iktisatta, ekonomik olarak özgür olan bir ülkede işgücünün çalışma isteğinin arttığı, verimlilik düzeyinin yükseldiği ve böylece kaynakların etkin kullanımının sağlandığı savunulmaktadır (Scully, 1992; Gwartney vd., 1996; De Haan ve Sierman, 1998). Kaynakların etkin kullanılmasını sağlayan ekonomik özgürlük sürdürülebilir kalkınma ile yakından ilgilidir. Brundtland Raporu olarak da bilinen ve Çevre ve Kalkınma Dünya Komisyonu (WCED, 1987) tarafından hazırlanan Ortak Geleceğimiz (Our Common Future) raporunda sürdürülebilir kalkınma, toplumun bugünkü gereksinimlerini karşılamak amacıyla kullandığı kaynak kullanımını, toplumun gelecek kuşaklarını kendi gereksinimlerini karşılama yeteneğinden mahrum bırakmayacak bir düzeyde tutması biçiminde tanımlanmaktadır (Güney, 2017: 316). Dolayısıyla ekonomik özgürlüğün artması ile kaynakların etkin kullanımı sürdürülebilir kalkınma düzeyinin yükselmesine neden olacaktır. Bununla birlikte literatürde ekonomik özgürlüğün ekonomik büyüme üzerindeki etkisini

inceleyen çalışmalar¹ oldukça geniş (Doucouliagos ve Ulubaşoğlu, 2006) olmasına rağmen, ekonomik özgürlüğün sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisi literatürde ihmal edilen konulardan biridir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı ekonomik özgürlüğün sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisini analiz etmektir. Bu amaçla 1990-2014 döneminde, Türkiye ve AB üyesi ülkeler için Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemiyle tahminler yapılmıştır. Elde edilen tahmin sonuçlarına göre, Türkiye ve Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelerde, ekonomik özgürlük düzeyinin yükselmesi sürdürülebilir kalkınma düzeyinin yükselmesine neden olmaktadır.

Çalışmanın bölümleri şöyle organize edilmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde ekonomik özgürlük ile sürdürülebilir kalkınma ilişkisi, üçüncü bölümde veriler ve model açıklanmaktadır. Dördüncü bölümde ekonomik özgürlük ve sürdürülebilir kalkınma ilişkisine dair analiz sonuçlarına yer verilmektedir. Beşinci bölümde ise sonuç kısmı yer almaktadır.

2. Ekonomik özgürlük ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişki

Freaser Institute (FI) tarafından hazırlanan Ekonomik Özgürlük Endeksi (EÖE), temel olarak 5 amaçtan oluşan 5 ana alan bulunmaktadır. Bu 5 alanın altında da birbirinden farklı 21 kategoriye bağlı olarak 38 alt değişken bulunmaktadır. 5 alan şunlardan oluşmaktadır (Freaser Institute, 2016: 2):

- Kamu kesiminin büyüklüğü yani kamu harcamaları, vergiler ve kamu girişimleri,
- Hukuki yapı ve mülkiyet haklarının güvence altına alınması,
- Güçlü paraya erişim,
- Uluslararası ticaret özgürlüğü,
- Kredi ve işgücü piyasalarına ve işletmelere yönelik regülasyonlardır.

Adam Smith'in düşüncelerinden hareketle oluşturulan ekonomik özgürlük endeksinde, kamu kesiminin büyüklüğü azaldıkça ekonomide bireylerin tercihlerinde özgürleşeceği ve kaynakların etkin kullanımının sağlanması amaçlanmaktadır. Ekonomik özgürlüklerle uyumlu bir hukuk sisteminde hukukun egemenliği, mülkiyet haklarının korunması, adaletin bağımsızlığı ve tarafsız mahkemelerin olması gerekmektedir. Yasalarla güvence altına alınan böyle bir ülkede çalışma ve üretken ekonomik faaliyetlerde bulunma teşvik edilecek, özel mülkiyetin ve sözleşme özgürlüğünün güvence altına alınması kaynakların etkin dağılımını sağlayacağından büyüme ve kalkınmayı da destekleyecektir. Bununla birlikte güçlü paraya diğer bir deyişle istikrarlı paraya erişimin olmadığı durumda beklenmedik fiyat değişimleri ve parasal istikrarsızlıklar refah dağılımının değişmesine ve bozulmasına yol açabilir. Bu yüzden istikrarlı bir parasal düzenin ekonomik özgürlükle birleştirilmesi amaçlanmaktadır. Bir diğer ekonomik özgürlük hedefi olan uluslararası ticaretin özgürleşmesi

ticaretin serbestleşmesine yardım edeceği için kaynak etkinliği, rekabet avantajlarından kazanç elde etme ve yolsuzluğa sebep olabilecek dış ticareti kısıtlayan regülasyonların azalmasına neden olacaktır. Son olarak kredi piyasası, işgücü piyasası ve işletmelere yönelik regülasyonlar azaldıkça bir ülkede ekonomik özgürlük düzeyin de yükselmesi amaçlanmaktadır (Freaser Institute, 2016: 2-6).

Ekonomik özgürlüğün bu beş amacı sayesinde kaynakların etkin kullanıldığı bir ekonomide uzun dönem ekonomik büyüme (Dawson, 2003) ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmak kolaylaşacaktır. Çünkü sürdürülebilir kalkınmada temel hedef, kaynakların etkin şekilde kullanılmasıyla, gelecek nesillerin yaşayabileceği kaynak kıtlığını en aza indirmektir. Birleşmiş Milletler (UN) bu amaçla sürdürülebilir kalkınma düzeyinin küresel boyutta artırılabilmesi için 8 hedeften oluşan Binyıl Kalkınma Hedefleri (BKH) planlanmıştır (UN, 2015). BKH hedefleri arasında, sürdürülebilir kalkınma için küresel bir ortaklık geliştirilmesi, kurallara bağlı, öngörülebilir ve ayrımcılıktan arınmış açık bir ticari ve mali sistem geliştirilmesinin yanı sıra, kalkınma ve yoksullukla mücadele taahhüdü de bulunmaktadır. BKH hedeflerine ulaşabilmek için ayrıca 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) oluşturulmuştur. SKH 17 hedeften oluşmaktadır ve bu hedefler arasında kaynakların etkin kullanımıyla doğrudan ilgili maddeler bulunmaktadır. Örneğin SKH'de 9. hedef dayanıklı altyapı inşa etmek, sürdürülebilir ve kapsayıcı sanayileşmeyi ve yeni buluşları teşvik etmektir. Bir diğeri olan 12. Hedef sürdürülebilir tüketimi ve üretimi sağlamaktır. 14. hedef okyanusları, denizleri ve deniz kaynaklarını sürdürülebilir kalkınma için korumak ve sürdürülebilir şekilde kullanmak iken, 15. hedef karasal ekosistemleri korumak, restore etmek ve sürdürülebilir kullanımını sağlamak, ormanların sürdürülebilir kullanımını sağlamak, çölleşme ile mücadele etmek, toprakların verimlilik kaybını durdurmak ve geriye çevirmek ve biyoçeşitlik kaybını durdurmaktadır. Tüm bu hedeflere ulaşılabilmesi için küresel düzeyde etkin kaynak kullanımının yaygınlaştırılmasına ihtiyaç vardır.

3. Yöntem ve veri seti

Bu çalışmada dengesiz panel veri yöntemi ile aşağıdaki çok değişkenli model tahmin edilecektir:

$$Ans_{it} = \beta_1 Özgürlük_{it} + \beta_2 Büyüme_{t-1it} + \beta_3 İstihdam_{it} + \beta_4 İnanç_{it} + \beta_5 Hesap_{it} + \varepsilon_{it}, \quad (1)$$

burada, i birim sayısını, t zaman aralığını, ε ise hata değerini ifade etmektedir. Ans sürdürülebilir kalkınmayı, Özgürlük değişkeni ülkelerin ekonomik özgürlük düzeyini, Büyüme değişkeni bir önceki dönemin ekonomik büyüme oranını, İstihdam değişkeni işgücü içindeki istihdam edilen kişilerin oranını, İnanç değişkeni ülkelerdeki dini inanış çeşitliliğini, Hesap değişkeni ise ülkelerdeki şeffaflık düzeyini ifade etmektedir. Bu bağımsız değişkenler ilgili literatür ışığında tercih edilmiştir.

Bu çalışmada sürdürülebilir kalkınma değişkeni olarak, Dünya Bankası (WB) tarafından hesaplanan ve yayınlanan Adjusted Net Saving (Ans), diğer bir deyişle Düzeltilmiş Net Tasarruf kullanılmıştır. Ans Aidt (2009), Aidt (2010) ve Güney (2017)'e göre sürdürülebilir kalkınma göstergesi olarak kullanılabilir ve bu nedenle tercih edilmiştir. Ans ekonominin sermaye stokunu ölçmeyi

¹ Bu konuda şu çalışmalar incelenebilir: Barro (1991), Knack and Keefer (1995), Barro (1999), Sturm ve De Haan (2001), Doucouliagos ve Ulubaşoğlu (2006), Justesen (2008), Tunçsiper ve Biçen (2014), Çetenak ve Işık (2016).

hedeflemektedir. Ans için imalat sanayi, beşeri, sosyal ve doğal sermaye değişkenleri cari fiyatları ile hesaplanmaktadır. Ulusal net tasarrufa kamunun eğitim harcamaları eklenip, karbondioksit emisyon zararı ve doğal sermayeden elde edilen ranttaki azalmanın çıkarılması ile bulunmaktadır. Ans kişi başına düşen Ans'nin logaritmasını ifade etmektedir. 1990-2014 dönemini kapsayan veriler WD'den alınmıştır.

Bu çalışmada bağımsız değişkenler olarak büyüme oranı, istihdam düzeyi, dil çeşitliliği, politik istikrar ve ekonomik özgürlük değişkenleri kullanılmaktadır. Literatürde ekonomik özgürlük değişkeni için Heritage Foundation ve FI tarafından hazırlanan endeksler kullanılmaktadır. Bu çalışmada ekonomik özgürlük değişkeni olarak daha uzun bir dönemi kapsaması ve özellikle daha çok sayısal ölçümlere dayanması nedeniyle FI tarafından hazırlanan ekonomik özgürlük endeksi kullanılmaktadır. Bu çalışmanın ikinci bölümünde de değinildiği gibi FI endeksi kamu harcamaları, vergiler ve kamu girişimleri; hukuki yapı ve mülkiyet haklarının güvence altına alınması; güçlü paraya erişim; uluslararası ticaret özgürlüğü ve kredi ve işgücü piyasalarına ve işletmelere yönelik regülasyonlar olmak üzere 5 alt değişkenin ortalaması olarak hesaplanmaktadır. 1990-2014 dönemini kapsayan veriler FI'dan alınmıştır.

Tablo 1: Tanımlayıcı İstatistikler

	Mean	Max.	Min.	Std. Dev.	N
Ans	23,820	231,410	-29,345	28,584	656
Özgürlük	7,024	8,610	3,549	0,947	690
Kamu	4,914	8,311	1,463	1,233	690
Hukuk	7,395	9,624	4,137	1,313	695
Para	8,352	12,162	0,735	2,107	710
Ticaret	7,849	9,664	2,805	1,235	695
Düzenleme	6,495	8,508	2,191	-1,011	695
Büyüme	2,340	12,233	-32,118	4,224	695
İstihdam	45,079	75,000	24,600	11,624	725
İnanç	0,233	0,643	0,019	0,182	725
Hesap	0,734	1,668	-1,301	0,533	406

Tahminlerde F testi, havuzlanmış model ile bir yönlü ve iki yönlü sabit etki modeli arasında, LM testi ise rassal etkilerin varlığı halinde, havuzlanmış model ile bir yönlü ve iki yönlü rassal etki modelleri arasında uygun modelin seçiminde kullanılmıştır. Değişkenlere ait durağanlık testleri için Levin, Lin ve Chu *t* testi (LLC), Im, Pesaran ve Shin *W* testi (IPS), ADF-Fisher Ki-kare testi (ADF-F), PP-Fisher Ki-kare testi (PP-F) yapılmıştır. Çalışmada diğer durağanlık testlerine göre daha iyi olduğu için (Tatoğlu, 2012) Fisher Panel Philips-Perron (PP-F) testinin tahminlerine göre değişkenler durağan hale getirilmiştir. Hausman testi sabit etkiler (FE) ve rassal etkiler (RE) modellerinin seçilmesi için kullanılmıştır (Tatoğlu 2012). Değişen varyans ve otokorelasyon problemlerini çözmek için White cross-section ağırlıkları kullanılmıştır. Tablo 1 bu çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin istatistik özetlerini göstermektedir. Bu çalışmada ekonomik özgürlüğün yanı sıra, 5 ana alt dalının da sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisi analiz edilecektir. Kamu bu alt dallardan kamu harcamaları, vergiler ve kamu girişimlerini temsil ederken Hukuk hukuki yapı ve

Büyüme oranı GSYİH'nın bir önceki dönemin yıllık büyüme oranı olarak kullanılmaktadır. 1990-2014 dönemini kapsayan veriler WB'den alınmıştır. İstihdam düzeyi işgücü içindeki istihdam edilen kişilerin oranı olarak kullanılmaktadır ve 1990-2014 dönemini kapsayan veriler WB'den alınmıştır. Ülkelerdeki çokselslilik ve kamunun hesap verebilirlik düzeyini ifade eden Hesap değişkeninin 1990-2014 dönemini kapsayan verileri WB'den alınmıştır. Ülkelerdeki dini inanış çeşitliliğini gösteren İnanç değişkeni için veriler La Porta et al., (1997)'den alınmıştır.

Bu çalışmada panel veri analizi tercih edilmiştir. Çünkü panel veri analizinde bireysel heterojenlik kontrol edilebilir. Bununla birlikte panel veri sayesinde veriler hakkında daha fazla bilgi, değişkenlik ve serbestlik derecesi elde edilirken, veriler arasında ortaya çıkması beklenen çoklu doğrusallık da azalmakta ve böylece veri etkinliği artmaktadır. Yatay ve kesit veriye göre elde edilmesi istenilen etkiler panel veride daha kolay ortaya çıkarılabilmektedir (Baltagi, 2005). Bu nedenle (1) nolu eşitlik Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GEKK) yöntemi ile tahminlenmiştir. Çünkü GEKK yöntemi değişen varyans ve oto korelasyon sorunlarının bulunduğu durumda bile tutarlı ve etkin tahminler verebilmektedir (Hsiao, 2003).

mülkiyet haklarının güvence altına alınmasını, Para güçlü paraya erişimi, Ticaret uluslararası ticaret özgürlüğünü, Düzenleme ise kredi ve işgücü piyasalarına ve işletmelere yönelik regülasyonları temsil etmektedir. Tablo 2 bu çalışmada kullanılan değişkenlerin korelasyon katsayılarını göstermektedir. Tabloya göre Özgürlük değişkeni ile Ans arasında pozitif yönlü bir benzeşme bulunmaktadır. Ekonomik özgürlük değişkeninin alt dallarından Hukuk, Para, Ticaret ve Kredi ile Ans arasında pozitif yönlü bir benzeşme varken, Kamu alt dalı ile Ans arasında negatif yönlü benzeşme vardır. Bu çalışmada Özgürlük değişkeni dışında bağımsız değişken olarak kullanılan Büyüme ve İnanç ile Ans arasında negatif yönlü, İstihdam ve Hesap ile Ans arasında pozitif yönlü benzeşme bulunmaktadır.

Tablo 2: Korelasyon Katsayıları

Ans	1											
Özgürlük	0,47	1										
Kamu	-0,35	0,07	1									
Hukuk	0,62	0,66	-0,39	1								
Para	0,32	0,84	-0,03	0,41	1							
Ticaret	0,43	0,63	-0,26	0,51	0,40	1						
Düzenleme	0,37	0,75	-0,03	0,41	0,59	0,42	1					
Büyüme	-0,10	-0,03	0,08	-0,09	-0,06	0,04	-0,01	1				
İstihdam	0,30	0,34	-0,20	0,65	0,07	0,34	0,21	-0,08	1			
İnanç	-0,15	0,11	-0,04	0,01	0,06	0,15	0,24	0,00	0,16	1		
Hesap	0,60	0,67	-0,46	0,82	0,55	0,62	0,44	-0,06	0,47	0,06	1	

4. Tahmin sonuçları

Tablo 3 bu çalışmada kullanılan, İnanç dışındaki değişkenlerin birim kök testleri tahminlerini göstermektedir. Ülkelerdeki inanç çeşitliliği uzun süre değişmediği için İnanç değişkeni durağandır. Tabloda görüldüğü gibi LLC test sonuçlarına göre Özgürlük, Kamu, Büyüme ve İstihdam

düzeyde Hukuk, Para, Ticaret, Kredi, Hesap ve Ans 1.Fark'ta durağandır. IPS ve ADF-F test sonuçlarına göre Büyüme ve İstihdam düzeyde, diğer değişkenler 1.Fark'ta durağandır. PP-F test sonuçlarına göre ise Büyüme düzeyde, diğer tüm değişkenler 1.Fark'ta durağandır.

Tablo 3: Değişkenlerin Birim Kök Testleri

	LLC		IPS		ADF-F		PP-F	
	Düzye	1. Fark	Düzye	1. Fark	Düzye	1. Fark	Düzye	1. Fark
Ans		-11.521*		-11.148*		245.092*		390.266*
Özgürlük	-3.489*			-10.637*		223.667*		481.961*
Kamu	-2.902*			-11.200*		234.669*		441.111*
Hukuk		-11.399*		-11.338*		236.268*		479.252*
Para		-11.325*		-9.965*		207.989*		381.066*
Ticaret		-8.154*		-9.654*		199.386*		365.685*
Düzenleme		-7.656*		-11.537*		244.204*		612.128*
Büyüme	-7.882*		-6.785*		153.572*		220.694*	
İstihdam	-5.454*		-2.873**		93.299**			360.562*
Hesap		-19.374*		-8.692*		197.354*		244.232*

Not:* $p < 0.001$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.05$

Tablo 4 ekonomik özgürlüğün sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisi için GEKK yöntemiyle elde edilen tahmin sonuçlarını göstermektedir. Tablo 4'te de görüldüğü gibi, Hausman testi sonuçlarına göre 2 ve 5. sütunlarda sabit etkiler (FE) modeli tercih edilirken, diğer sütunlarda rassal etkiler (RE) modeli tercih edilmiştir. F_{period} testi sabit etkiler modellerinde tek yönlü sabit etkilerin var olduğunu, LM_{period} testi ise rassal etkiler modellerinde tek yönlü rassal etkilerin var olduğunu göstermektedir.

Tablo 4'te 1. sütun, (1) nolu modelin tahmini olarak, Özgürlük değişkeni ile birlikte diğer bağımsız değişkenlerin Ans üzerindeki etkisi yer alırken, diğer sütunlarda Özgürlük değişkeninin alt dallarının Ans ile olan ilişkisine yer verilmiştir. Tabloda 1. sütunda görüldüğü gibi Özgürlük değişkeni Ans üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak %1 anlamlılık düzeyinin bile altında, oldukça anlamlı bir etkiye sahiptir. Elde edilen bu tahmin sonucuna göre, Türkiye

ve AB üyesi ülkelerde, ekonomik özgürlük düzeyi yükseldiğinde sürdürülebilir kalkınma düzeyi de yükselmektedir. 1. sütundaki diğer bağımsız değişkenler korelasyon katsayılarıyla benzer işaretleri almıştır. Bu değişkenlerden İnanç'ın Ans üzerindeki negatif yönlü etkisi ile Hesap'ın Ans üzerindeki pozitif yönlü etkisi anlamlyken, Büyüme ve İstihdam Ans üzerinde anlamlı bir etkiye sahip değildir. Dolayısıyla Türkiye ve AB üyesi ülkelerde, dini inanış çeşitliliği arttığında sürdürülebilir kalkınma düzeyi azalmakta, kamunun hesap verebilirliği arttıkça sürdürülebilir kalkınma düzeyi de artmaktadır.

Ekonomik özgürlüğün alt dallarından biri olan Kamu'nun diğer bağımsız değişkenlerle birlikte Ans üzerindeki etkisi 2. sütunda, Hukuk'un 3. sütunda, Para'nın 4. sütunda, Ticaret'in 5. sütunda ve son olarak Düzenleme'nin 6. sütunda verilmiştir. Tablo 4'te 2. sütunda görüldüğü gibi, Ans üzerinde negatif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir

etkiye sahiptir. Bu sonuca göre kamunun ekonomi içindeki payı azaldıkça sürdürülebilir kalkınma düzeyi yükselmektedir. Tablo 4'teki 3, 4, 5 ve 6. sütunlarda verilen tahmin sonuçlarına göre, Özgürlük değişkeninin diğer alt dallarından olan Hukuk, Para, Ticaret ve Düzenleme Ans üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla hukuki yapı ve mülkiyet haklarının güvence altına alınması, güçlü paraya erişim, uluslararası ticaret özgürlüğü ile kredi ve işgücü piyasalarına ve işletmelere yönelik regülasyonlar yükseldiğinde

sürdürülebilir kalkınma düzeyi yükselmektedir. Özgürlük değişkeninin alt dalları içinde, Ans üzerindeki etkisi en yüksek olan değişken 11,2972'lik parametre tahmini ile Hukuk'tur. Hukuk'un ardından Ticaret ve Düzenleme değişkenleri gelmektedir. Ans üzerindeki etkisi en az olan değişken ise Para'dır. Bu nedenle, Türkiye ve AB üyesi ülkelerde, önceliğin hukuki yapı ve mülkiyet haklarının güvence altına alınmasına verilmesi ekonomik özgürlüğün sürdürülebilir kalkınma üzerindeki pozitif yönlü etkisinin artmasına yardım edecektir.

Tablo 4. Ekonomik Özgürlüğün Ans Üzerindeki Etkisine İlişkin Tahmin Sonuçları

	1	2	3	4	5	6
Özgürlük	5.1309* (1.5432)					
Kamu		-6.0761* (1.0797)				
Hukuk			11.2972* (1.4342)			
Para				1.1864** (0.3570)		
Ticaret					8.3341* (1.1934)	
Düzenleme						7.6491* (1.1313)
Büyüme	-0.2398 (0.4152)	0.5803 (0.4727)	-0.2058 (0.4099)	-0.1913 (0.4143)	0.1728 (0.4666)	-0.2486 (0.3750)
İstihdam	0.1682 (0.0232)	0.3022* (0.0762)	-0.2743 (0.1531)	0.2384** (0.0865)	0.2394** (0.0874)	0.1780 (0.0961)
İnanç	-33.4708* (4.5319)	-33.4814* (0.0215)	-25.6328* (3.7651)	-28.7967* (3.9471)	-36.3185* (4.7762)	-39.4320* (4.8766)
Hesap	38.7346* (6.4165)	35.5832* (4.9757)	20.1360* (4.2286)	34.2171* (4.9524)	33.9177* (5.0999)	37.8899* (5.3218)
Sabit	-47.3176* (8.0628)	17.2836* (5.0182)	-57.5189* (4.6098)	-22.7976* (4.9554)	-74.9031* (9.0454)	-59.3939* (8.6418)
Hausman	5.005	23.360*	10.568	10.301	13.290***	2.162
Model	RE	FE	RE	RE	FE	RE
LM _{period}	6.336***		9.8027**	14.249*		5.835***
F _{period}		4.058*			3.469*	
F istatistiği	52.878*	19.413*	63.012*	52.050*	19.114*	52.878*
R ²	0.422	0.485	0.465	0.418	0.481	0.422
D.R ²	0.414	0.460	0.457	0.410	0.456	0.414
Gözlem Sayısı	368	368	368	368	368	368
Ülke Sayısı	29	29	29	29	29	29

Not: Parantez içindeki değerler standart hata tahminleridir. * $p < 0.001$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.05$

Tablo 4'teki 3, 4, 5 ve 6. sütunlarda verilen tahmin sonuçlarına göre Büyüme'nin Ans üzerindeki etkisi her sütunda anlamsızlığını devam ettirmektedir. İlk sütunda Ans üzerinde anlamsız bir etkiye sahip olan İstihdam değişkeni ise 2, 4 ve 5. sütunlarda Ans üzerinde pozitif yönlü ve anlamlı etkiye sahipken, 3 ve 6. sütunlardaki etkisi anlamsızdır. Bununla birlikte, diğer bağımsız değişkenlerden İnanç Ans üzerindeki negatif yönlü ve anlamlı etkisini tüm sütunlarda devam ettirmektedir. Tüm sütunlarda anlamlı

etkisini sürdüren bir diğer değişken Hesap'tır. Hesap tüm sütunlarda Ans üzerinde pozitif yönlü ve istatistiksel olarak oldukça anlamlı bir etkiye sahiptir. Sonuç olarak analize dâhil edilen ülkelerde, çokseslilik ve kamunun hesap verebilirlik düzeyinin yükselmesi sürdürülebilir kalkınma düzeyini artırırken, dini inanış çeşitliliğinin artması sürdürülebilir kalkınma düzeyini azaltmaktadır.

5. Sonuç

Ekonomik özgürlük kamu kesiminin büyüklüğü, hukuki yapı ve mülkiyet haklarının güvence altına alınması, kredi, işgücü piyasaları ve işletmelere yönelik regülasyonlar, güçlü paraya erişim ve uluslararası ticaret özgürlüğü gibi alt değişkenlerden oluşmaktadır. Bu değişkenlerin ortalaması olarak ölçülen ekonomik özgürlük düzeyi yükseldiğinde ekonomik kaynaklar etkin bir şekilde kullanılabilir. Kaynakların etkin kullanılmasına neden olan ekonomik özgürlük, bugünkü kaynakların en az kirletilerek gelecek nesillere ulaştırılmasını hedefleyen sürdürülebilir kalkınma ile yakından ilgilidir. Çünkü bugünkü kaynakların en az kirletilmeyle gelecek nesillere ulaştırılabilmesi için bugünkü kaynakların etkin bir şekilde kullanılmasına da ihtiyaç vardır. Bu nedenle bu çalışmada Türkiye ve AB üyesi ülkelerde ekonomik özgürlüğün sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisini analiz edilmektedir. 1990-2014 döneminde, GEKK yöntemiyle elde edilen tahmin sonuçları, söz konusu ülkelerde ekonomik özgürlüğün sürdürülebilir kalkınma üzerinde pozitif yönlü etkide bulunduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuca göre ekonomik özgürlük düzeyi yükseldiğinde sürdürülebilir kalkınma düzeyi de yükselmektedir.

Çalışmada ayrıca ekonomik özgürlüğün alt dallarının da sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisi analiz edilmiştir. Analiz sonuçları bu alt değişkenlerin tümünün, sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu göstermektedir. Alt değişkenlerden kamu kesiminin büyüklüğü sürdürülebilir kalkınma üzerinde negatif yönlü etkiye sahipken, diğer değişkenler pozitif yönlü etkiye sahiptir. Sürdürülebilir kalkınma üzerindeki pozitif yönlü etkisi en fazla olan alt değişkenler sırasıyla hukuki yapı ve mülkiyet haklarının güvence altına alınması, uluslararası ticaret özgürlüğü, kredi, işgücü piyasaları ve işletmelere yönelik regülasyonlardır. Güçlü paraya erişim ise sürdürülebilir kalkınma üzerindeki etkisi en düşük olan alt değişkendir. Bununla birlikte, ekonomik büyüme ve istihdam düzeyinin sürdürülebilir kalkınma üzerinde etkisi yokken, kamunun hesap verebilirlik düzeyi ile dini inanç çeşitliliği kalkınmanın sürdürülebilirliği üzerinde anlamlı bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla Türkiye ve AB üyesi ülkelerde, ekonomik özgürlük sayesinde sürdürülebilir kalkınma düzeyinin yükseltilmesi için hukuksal yapının güçlenmesini sağlayan düzenlemelerin yanı sıra kredi ve işgücü piyasalarının daha verimli çalışmasını sağlayacak regülasyonlar ile uluslararası ticaretin özgürleşmesine yardım edecek önlemlere ve politikalara öncelik verilmesi büyük önem arz etmektedir.

Kaynaklar

- Aidt, T. S. (2009), "Corruption, Institutions, and Economic Development," *Oxford Review of Economic Policy*, 25(2), 271–291.
- Aidt, T. S. (2010), 'Corruption and Sustainable Development', CWPE 1061.
- Baltagi. B. H. (2005), *Econometrics Analysis of Panel Data*, 3th Edition, Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.
- Barro, R.J., (1991), "Economic Growth in a Cross Section of Countries," *Quarterly Journal of Economics*, 106(2), 407-443.
- Barro, R.J., (1999), 'Inequality, Growth and Investments', NBER Working Paper, No.7038, New York.

- Beach, W. W., and Miles, M.A., (2005), Explaining the Factors of the Index of Economic Freedom. in *Index of Economic Freedom*, Edited Marc A. Miles, Edwin J. Feulner, and Mary A. O'Grady. Washington: Heritage Foundation, 57–78.
- Çetenak ve Işık (2016), "Ekonomik Özgürlükler İle Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: OECD Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama," *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 6(1), 1-16.
- De Haan, Jakob and Clemens L. J. Sierman (1998), "Further Evidence on the Relationship Between Economic Freedom and Economic Growth", *Public Choice*, 95, 363-380.
- Dawson, John W., (2003), "Causality in the Freedom-Growth Relationship", *European Journal of Political Economy*, 19(3), 479-495.
- Doucoulagos, Chris and Mehmet Ali Ulubaşoğlu (2006), "Economic Freedom and Economic Growth: Does Specification Make A Difference?", *European Journal of Political Economy*, 22, 60-81.
- Dursun, İ. (2002), *Ekonomik Özgürlükler-Ekonomik Büyüme İlişkisi: Teorik ve Uygulamalı Bir İnceleme*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Güney, T. (2017), "Governance and sustainable development: How effective is governance?," *The Journal of International Trade & Economic Development*, 26(3), 316-335.
- Fraser Institute (2016), *Economic Freedom of the World: 2016 Annual Report*, Fraser Institute.
- Gwartney, J. D., Block, W., and Lawson, R. A., (1992), *Measuring Economic Freedom. in Rating Global Economic Freedom*, Edited Easton, S. T. and Walker, M. A. Vancouver, B.C., Canada: Fraser Institute.
- Gwartney, J., Lawson, R. and Block, W. (1996). *Economic freedom in the world, 1975–1995*. Vancouver: Fraser Institute.
- Gwartney, J. D. and Lawson, R. A. (2005), Chapter 1: *Economic Freedom of the World, 2003. in Economic Freedom of the World: 2005 Annual Report*, Edited Gwartney, J. D. and Lawson, R. A. Vancouver, B.C., Canada: Fraser Institute, 5-28.
- Hanke, S. H. and Walters, J. K. (1997), "Economic Freedom, Prosperity, and Equality: A Survey", *Cato Journal*, 17(2), 117-146.
- Hsiao, C. (2003), *Analysis of Panel Data*, İkinci Baskı, Cambridge University Press, Cambridge.
- Justesen, Mogens K. (2008), "The Effect of Economic Freedom on Growth Revisited: New Evidence on Causality From A Panel of Countries 1970-1999", *European Journal of Political Economy*, 24, 642-660.
- Knack, S., and Keefer, P., (1995), "Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures", *Economics and Politics*, 7(3), 207–227.

- La Porta, R., F. L. de-Salines, A. Shleifer, and R. W. Vishny. 1997. "Legal Determinants of External Finance," *Journal of Finance* 52(3), 1131-1150.
- Miller, T. ve A. B. Kim (2011), *Defining Economic Freedom*. in 2011 Index of Economic Freedom, Edited T. Miller ve K. R. Holmes Washington: Heritage Foundation and Wall Street Journal.
- Scully, G.W. (1992). *Constitutional environments and economic growth*. Princeton: Princeton University Press.
- Sturm, Jan-Egbert and Jakob De Haan (2001), "How Robust is the Relationship Between Economic Freedom and Economic Growth?", *Applied Economics*, 33(7), 839-844.
- Tatoğlu, F. Y. (2012), *İleri Panel Veri Ekonometrisi: Stata Uygulamalı*, Beta Basım Yayın, İstanbul
- Tunçsiper, Bedriye ve Ömer Faruk Biçen (2014), "Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Panel Regresyon Yöntemiyle İncelenmesi," *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 9(2), 25- 45.
- UN. 2015. *Transforming Our World: The 2030 Agenda For Sustainable Development A/RES/70/1*, Accessed January 25, 2017. <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/21252030%20Agenda%20for%20Sustainable%20Development%20web.pdf>
- WCED (1987). *Our Common Future*. The World Commission on Environment and Development, Oxford: Oxford University Press..